

بخش نخست

موضوع :

تبارشناسی برنامه‌ریزی: نظام‌ها، نظریه‌ها و رویکردها

اهداف:

- آشنایی با ریشه‌های مفهومی برنامه‌ریزی و مدرنیته
- آشنایی با مفاهیم و تعاریف مرتبط با برنامه‌ریزی
- آشنایی با قلمروی موضوعات برنامه‌ریزی
- آشنایی با ریشه‌ها و بنیان‌های برنامه‌ریزی شهری
- آشنایی با سیر تحول پارادایم‌های برنامه‌ریزی
- آشنایی با وظایف برنامه‌ریزان
- آشنایی با اسناد توسعه شهری متداول

«فلسفه نه از نظر منطقی و نه از نقطه نظر تاریخی بانی شناخت نیست؛ بلکه صورت-
بندی دانش [برنامه‌ریزی] شرایط و قواعدی دارد که گفتار فلسفی در هر عصر،
مانند هر شکل دیگر گفتار که مدعی عقلانیت است مقید به آن و تابع آن است...»
(میشل فوکو- تاریخ جنون، ۱۹۶۱)

«برنامه‌ریز کسی است که ساخت سیاسی یک مسئله فن شناختی را بشکافد و
نابره‌ریز (تکنیسین) کسی است که مسئله‌ای سیاسی را به پدیده‌ای فنی
فروکاهد...» (جان فریدمن- برنامه‌ریزی در حوزه عمومی، ۱۹۸۷)

- برنامه‌ریزی چیست و ریشه‌های آن به چه زمانی باز می‌گردد؟
ریشه‌های مفهومی برنامه‌ریزی در معنای «فلسفه در خدمت تحول» به دوران یونان باستان باز می‌گردد. انگاره برنامه‌ریزی در جامعه یونان باستان انگاره ایست سیاسی که با «بحث عمومی و عقلانی برای تصمیم‌گیری» مترادف می‌گردد.
با همه این اوصاف روایت جدی از اندیشه (و نه عمل) برنامه‌ریزی به دوران رنسانس و مصادف با عصر مدرن باز می‌گردد. به زعم بسیاری از صاحب‌نظران، برنامه‌ریزی اساساً ابزار پروژه ناتمام مدرنیته است.
مفهوم برنامه‌ریزی به روایت مدرن: توسل به خرد برای تغییر، بهبود و دگرگونی بدون توسل به خشونت و سرکوب

▪ مولفه‌های مدرنیته:

- ✓ خردگرایی افلاطونی (عقلانیت ناب)
- ✓ تجربه‌گرایی ارسطویی
- ✓ نفی تفکر قضا و قدری
- ✓ مذهب پیرایی (نفی بنیادگرایی مذهب)
- ✓ انسان محوری (اومانیسم)
- ✓ فردگرایی (ایندیویژوالیسم)
- ✓ آزادی و دموکراسی
- ✓ حقوق بشر (مبارزه با تبعیض، برتری طلبی جنسیتی، ...)
- ✓ عدالت اجتماعی
- ✓ قانونمداری
- ✓ نهادسازی و ایجاد زیرساخت‌های بروکراتیک
- ✓ رفاه و توسعه مادی
- ✓ سکولاریسم
- ✓ نقد و به چالش کشیدن حقیقت مستقر
- ✓ حرکت مستمر و پیشرو (اوانگارد)

▪ نتایج:

- ✓ آرمان جامعه مدرن: توسعه طلبی، دستیابی به رفاه و عدالت اجتماعی و گشودن سپهر شهروندی
- ✓ ابزار جامعه مدرن: برنامه‌ریزی توسعه

از اینرو برنامه‌ریزی محصول عصر مدرن یا روشنگری است

▪ مولفه‌های مفهومی برنامه‌ریزی توسعه:

- ✓ کاربست عقلانیت برای تغییر و اصلاح امور

- ✓ رهایی از قیود غیرعقلی و منافذی
- ✓ چالش نظم موجود
- ✓ مبارزه دائمی برای پیشرفت
- ✓ توسعه و رفاه اقتصادی
- ✓ عدالت و رفاه اجتماعی
- ✓ گشودن سپهر شهروندی
- ✓ نهادسازی
- ✓ سازمان‌بخشی
- ✓ بهبود و ارتقاء شرایط محیط زیست (مکان زیست)
- ✓ قانون‌گذاری و اتکا بر انضباط‌های مدرن

▪ تولد انگاره برنامه‌ریزی علمی-تکنیکی (قرن ۱۹)

فریدمن ریشه‌های برنامه‌ریزی علمی را متعلق به قرن ۱۹ می‌داند. به زعم فریدمن طرح موضوع برنامه‌ریزی فضایی در پاسخ به *سرمایه‌داری صنعتی* قرن ۱۹ صورت گرفته و بر آن بوده تا با تکیه بر *سنت‌های اتویستی*، جامعه را براساس اصول منطقی مورد سازماندهی مجدد قرار دهد. در واقع انگاره‌های اتویستی قرن ۱۹ درصدد *تجدید سازمان نظام اجتماعی* با تکیه بر *سازماندهی کالبدی محیط مصنوع* بوده اند. (جبرگرایی کالبدی)

فریدمن سن سیمون را یکی از نخستین پیام‌آوران برنامه‌ریزی علمی و فضایی میدانند. سن سیمون بر این باور بود که جامعه باید براساس *اصول علمی و توسط افراد آموزش دیده* هدایت شود.

آگوست کنت نیز براین باور بود که نظام اجتماعی می‌بایست توسط افراد آموزش دیده هدایت شود. ویژگی‌های برنامه‌ریزی علمی قرن ۱۹ در قالب موارد زیر صورت بندی شده است:

- ✓ جایگزینی وضع موجود با یک وضعیت مطلوب و آرمانی (طرح ایده برنامه‌ریزی فضایی)
- ✓ عقلانیت و علم تنها راه حل مشکلات موجود جوامع
- ✓ دگرگونی اجتماعی از طریق دگرگونی کالبدی و محیطی (جبرگرایی کالبدی)
- ✓ اتکاء بر مفاهیم عدالت محورانه و سوسیالیستی در تخصیص منابع
- ✓ اتکاء بر راه حل‌های تکنیکی و مهندسی (برنامه‌ریز در نقش شهرساز یا مهندس)
- ✓ مقابله با شرایط نامساعد بهداشتی و محیطی (تمرکززایی مجتمع‌های زیستی)
- ✓ ...

▪ تولد دانش برنامه‌ریزی (معرفت علمی - عملی برنامه‌ریزی) در قرن ۲۰

شکل‌گیری برنامه‌ریزی علمی رویدادی متعلق به اوایل قرن بیستم است. برونداد نخست برنامه‌ریزی علمی- عملی در حوزه

اقتصاد و در شوروی سابق بوده و تدریجا بعد از جنگ جهانی اول در ایالات متحده و دیگر کشورهای غربی رسوخ می‌کند؛ نخستین رشته دانشگاهی برنامه‌ریزی (اقتصادی) در دانشگاه شیکاگو و توسط رکسفورد جی تاگول در سال ۱۹۲۵ راه‌اندازی می‌گردد. مولفه‌های مفهومی برنامه‌ریزی علمی- عملی ابتدای قرن ۲۰ به قرار زیر است:

- ✓ متمرکز، دستوری و از بالا به پایین (دولت و بخش عمومی متولی برنامه‌ریزی)
- ✓ نخبه‌گرا و مبتنی بر عقلانیت مانهایمی- وبری
- ✓ تاکید بر بخش اقتصاد به عنوان زیربنای توسعه و رفاه اجتماعی (مبتنی بر اندیشه‌های کینزی)
- ✓ مبتنی بر ایده ترقی اجتماعی
- ✓ وظیفه برنامه‌ریزی: بسیج وسایل و ابزارها در راستای رسیدن به توسعه اقتصادی
- ✓ هدف برنامه‌ریزی: دستیابی به توسعه اقتصادی، اشتغال کامل و رفاه اجتماعی

▪ تعاریف برنامه‌ریزی علمی

- ✓ برنامه‌ریزی کوششی است سازمان یافته و آگاهانه که با انتخاب بهترین وسایل ممکن رسیدن به اهدافی خاص را دنبال می‌کند...
- ✓ فعالیتی عمومی جهت انجام یک رشته عملیات منظم در راستای رسیدن به اهداف معین ...
- ✓ فعالیتی است عقلانی، مبتنی بر واقعیت و هماهنگی با اهداف برخواسته از نظام ارزشی حاکم بر جامعه جهت تحقق اهداف انسانی...
- ✓ برنامه‌ریزی روشی علمی در سیاستگذاری است...
- ✓ پیوند دانش به کتش و تزریق چیزی نو به جهان ...

▪ مولفه‌های محوری در تعاریف برنامه‌ریزی

- ✓ عملی عقلانی و ارادی
- ✓ هدفمند
- ✓ مبتنی بر سلسله عملیاتی سازمان یافته (فرآیندی)
- ✓ مبتنی بر وسائل و ابزار (امکانات و محدودیت‌ها)
- ✓ مبتنی بر واقعیت
- ✓ عملی آینده نگرانه

📌 قلمروی موضوعات برنامه‌ریزی

- برنامه‌ریزی ملی:
 - ✓ امنیت ملی
 - ✓ توسعه اقتصاد ملی
 - نحوه سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی
 - نظارت بر بازار (رکود، تورم و ...)
 - تامین اشتغال کامل
 - سیاست‌گذاری پولی و بانکی
 - سیاست‌گذاری منابع استراتژیک (نفت، گاز و ...)
 - توسعه بخش‌های مختلف اقتصادی
- برنامه‌ریزی اجتماعی:
 - ✓ حمایت از قربانیان عقابیت بازار (بیمه بیکاری، سیاست‌های حمایتی و ...)
 - ✓ تامین خدمات اجتماعی (آموزش و پرورش، بهداشت و ...)
 - ✓ ...
- برنامه‌ریزی محیطی:
 - ✓ حفاظت از منابع طبیعی
 - ✓ مدیریت آلودگی منابع و پسماندها
 - ✓ حمایت از محیط‌های حساس و کم نظیر
 - ✓ برنامه‌ریزی مصرف انرژی
 - ✓ حمایت از حیات وحش
 - ✓ مدیریت حوضه‌های آبریز
 - ✓ ...
- برنامه‌ریزی فضایی (منطقه‌ای):
 - ✓ توسعه اقتصادی مناطق (افزایش سرمایه‌گذاری و ...)
 - ✓ رفع نابرابری‌های منطقه‌ای
 - ✓ سیاست‌گذاری در زمینه اسکان و جمعیت
 - ✓ مکانیابی قطب‌های رشد و مراکز توسعه
 - ✓ تخصیص مجدد منابع از طریق تجدید سازمان فضایی منطقه (سطح بندی سکونتگاهی)
 - ✓ توسعه ارتباطات و حمل و نقل منطقه‌ای
 - ✓ حفاظت از محیط‌های روستایی
 - ✓ ...

▪ برنامه ریزی شهری (محلی):

- ✓ منطبقه‌بندی و برنامه‌ریزی کاربری زمین
- ✓ حمل و نقل شهری
- ✓ توسعه اقتصاد محلی (L.E.D)
- ✓ مکانیابی زیرساخت‌های شهری
- ✓ نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده و قدیمی
- ✓ حفاظت از میراث تاریخی و فرهنگی
- ✓ برنامه‌ریزی محلات و واحدهای همسایگی
- ✓ توانمندسازی سکونتگاه‌های غیر رسمی
- ✓ تدوین ضوابط و مقررات و ابزارهای کنترل کالبدی
- ✓ طراحی شهری و ارتقاء کیفیات محیطی

▪ زمینه‌های شکل‌گیری برنامه‌ریزی شهری در قرن ۲۰:

تولد واژه برنامه‌ریزی شهری به ابتدای قرن ۲۰ بازمی‌گردد. از نخستین کشورهایی که به برنامه‌ریزی شهری روی آوردند می‌توان انگلستان و ایالات متحده را نام برد. نخستین موسسات برنامه‌ریزی شهری در انگلستان (۱۹۱۳) و در آمریکا (۱۹۱۷) شکل گرفتند.

▪ ضرورت‌های ظهور برنامه‌ریزی شهری در قرن ۲۰:

- ✓ شتاب گرفتن فرایندهای شهرنشینی در ابتدای قرن ۲۰ (شهرنشینی فزاینده)
- ✓ اوج گرفتن سرمایه‌داری صنعتی در ابتدای قرن ۲۰ و تاثیر مضاعف آن بر نظام شهرنشینی
- ✓ از دست رفتن تعادل میان جمعیت، فعالیت و سکونتگاه‌های شهری
- ✓ تنزل آسایش و افت کیفیت زیست و سکونت در محیط‌های شهری
- ✓ کاهش امنیت اجتماعی
- ✓ ضرورت مدرنیزاسیون شهری و ورود عناصر مدرن (بزرگراه، خدمات نوین و ...)
- ✓ شدت گرفتن تقاضا برای جابجایی با وسایل نقلیه موتوری (اتومبیل و ...)
- ✓ ضرورت وجود قوانین و مقررات در جهت کنترل انتظام کالبدی- زیرساختی شهر
- ✓

▪ تعریف برنامه‌ریزی شهری:

علم اداره، هدایت و کنترل سیستم‌های شهری با تکیه بر جنبه مکانی پدیده‌ها به منظور بهبود محیط زیست انسانی و تامین مصالح عمومی... (هال ۱۹۹۱)

▪ جریان‌های موثر بر شکل‌گیری برنامه‌ریزی شهری:

- ✓ اندیشه‌های سن سیمونستی (اتویستی)
- ✓ تولد اندیشه برنامه‌ریزی به عنوان یکی از وظایف دولت‌ها و بخش عمومی در امر توسعه
- ✓ شکل‌گیری جنبش‌های شهری مثل مکتب شیکاگو و جنبش شهری نیویورک
- ✓ اندیشه‌های ارگانستی پاتریک گدس (ماخذ اصلی برنامه‌ریزی جامع)
- ✓ رواج اندیشه‌های سوسیال دموکراسی (متقدم)
- ✓ ظهور نظریه‌های کارکردگرایانه معماران مدرن

▪ در واقع برنامه‌ریزی شهری بدنبال:

تعیین چارچوبی برای شناخت، تحلیل و هدایت هرگونه تغییرات، جابجایی و توسعه شهری در فرایند زمانی مورد نظر است. این چارچوب از چهار سیستم کلان عملکردی شکل می‌گیرد:

- ✓ سیستم محیطی: تعامل انسان با محیط را کنترل و نظارت می‌کند
- ✓ سیستم انسانی/فرهنگی: ساختار نگرش ارزشی انسان در تعامل با محیط را تعریف می‌کند
- ✓ سیستم فضایی-فعالیتی: ناظر به نظام فعالیت‌های موجود در شهر و خصلت مکانی آن است. مداخله انسان در مکان بعد فضایی روابط موجود در شهر را می‌سازد.
- ✓ سیستم هدایت کنترل و برنامه‌ریزی: که راههای مختلف رفع مسئله و تحقق اهداف را تعریف می‌کند. فعالیت‌های تهیه برنامه‌های شهری، سیستم تصمیم‌گیری، راهنمای تصمیمات و ابزار عمل (مقررات، قوانین و...) چهار جزء با اهمیت این سیستم بشمار می‌آیند.

▪ سلسله مراتب طرح‌ها و برنامه‌های شهری:

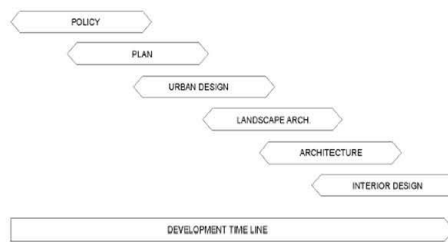

Figure 2-1 The overlapping stages of work in the urban development process.

سیر تحول پارادایم‌های برنامه‌ریزی شهری

پارادایم برنامه‌ریزی جامع- عقلانی (۱۹۶۰-۱۹۲۰) - طرح جامع و تفصیلی

تولد این پارادایم را می‌توان آغاز رسمی برنامه‌ریزی شهری در جهان برشمرد. طبیعتاً این پارادایم پاسخی است به مسائل فزاینده توسعه شهری در جوامع توسعه یافته در ابتدای قرن بیستم که در بندهای قبلی مورد اشاره قرار گرفت. بسترهای تکوین این پارادایم را می‌توان در قالب موارد زیر طبقه بندی نمود:

بسترهای علمی- فلسفی

- ✓ اشاعه سنت اصلاحات اجتماعی مبتنی بر ایده ترقی اجتماعی
- ✓ اشاعه دیدگاه‌های مانهایمی- وبری در برخورد با مسائل اجتماعی و شهری
- ✓ رواج اندیشه‌های مکتب شیکاگو و جنبش‌های شهری ابتدای قرن بیستم
- ✓ رواج اندیشه برنامه‌ریزی جامع پاتریک گلدس و تولد مطالعات شهری
- ✓ رواج آموزه‌های کارکردگرایانه منشور آتن

بسترهای سیاسی

- ✓ رواج مفهوم دولت رفاه و اندیشه‌های سوسیال دموکرات
- ✓ وقوع جنگ‌های جهانی اول و دوم و ضرورت نیاز به بازسازی جامع

بسترهای اجتماعی- اقتصادی

- ✓ رکود اقتصاد شهرها و مناطق تحت تاثیر جنگ
- ✓ رواج اندیشه‌های اقتصاد کینزی (لزوم مداخله دولت و بخش عمومی در نظام اجتماعی)
- ✓ شیوع فقر و بی خانمانی در کشورهای متاثر از جنگ
- ✓ شدت گرفتن نابرابری طبقاتی در درون شهر

بسترهای کالبدی- فضایی

- ✓ هرج و مرج در نظام شهری تحت تاثیر تحولات آغازین قرن بیستم و وقوع جنگ‌های جهانی
- ✓ نقش بالاسازعه شهرها در فرآیند توسعه کشورها
- ✓ هجوم وسایل نقلیه موتوری به شهرها
- ✓ نیاز به عملکرد و کالبد جدید
- ✓ تخریب دائمی فضاهای باز و سبز تحت تاثیر نظام بازار

مجموعه این عوامل منجر به تولد طرح‌های جامع و تفصیلی در کشورهای انگلستان و آمریکا می‌گردد.

طرح‌های جامع و تفصیلی مهم‌ترین اسناد توسعه کالبدی شهر در نیمه اول قرن بیستم به شمار رفته و یویژه پس از جنگ جهانی دوم تبدیل به یگانه راه حل رشد و توسعه نظام شهری در مقیاس جهانی گشتند. این طرح‌ها از آنجا که به شدت تحت تاثیر آموزه‌های منشور آتن قرار دارند، اسنادی نوگرایانه (مدرنیستی) محسوب شده بدین منظور که در راستای کنترل و انتظام بخشی شهر، رویکردی کارکردگرایانه و مبتنی بر جنبه‌های کمی، فنی و مهندسی را در دستور کار قرار داده‌اند. در این رویکرد برنامه‌ریزان، مهندسين یا تکنیسین‌های توسعه شهری به شمار می‌روند.

ویژگی‌های طرح‌های جامع و تفصیلی

اهم ویژگی‌های طرح‌های جامع و تفصیلی در قالب دو طیف از ویژگی‌ها (روش شناختی و محتوایی) قابل صورت بندی است:

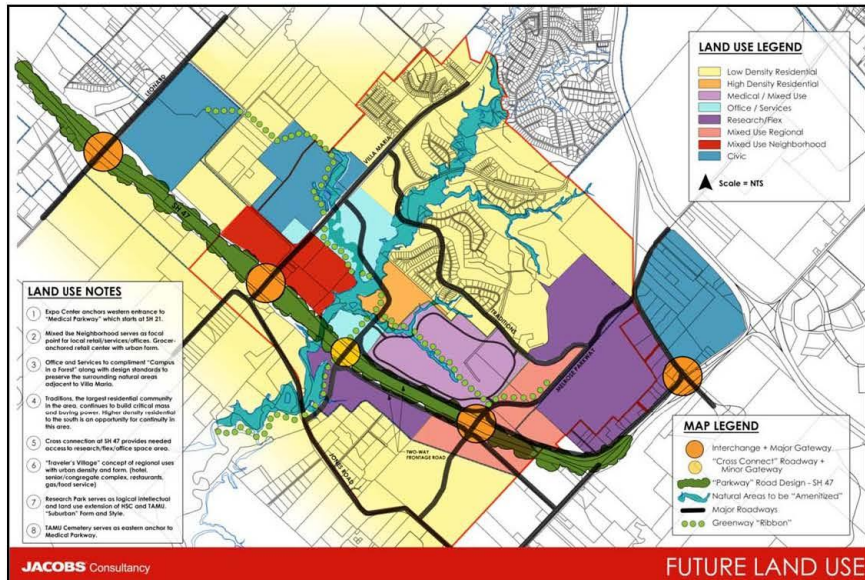
ویژگی‌های روش شناختی

- ✓ پیروی از فرآیندی ایستا و خطی (مدل پوزیتیویستی)
- ✓ تبعیت از فرآیندهای از بالا به پایین (دستوری)
- ✓ اطمینان کامل نسبت به آینده (قطعیت‌گرایی)
- ✓ تبعیت از برنامه‌ریزی تخصصی و محافظه‌کارانه
- ✓ آینده‌نگری بلند مدت
- ✓ جایگاه برنامه‌ریز: تک‌نویسین / مشاور دولت و بخش عمومی

ویژگی‌های محتوایی

- ✓ متأثر از آموزه‌های کارکردگرایانه منشور آتن
- ✓ منطبق‌بندی به عنوان رکن اساسی طرح (سکونت، اشتغال، آمد و شد و فراغت)
- ✓ تأکید بر تفکیک سکونت از دیگر عملکردها و انتقال سکونت به حومه‌ها (توسعه‌های جدید)
- ✓ طرح کاربری زمین، شبکه حمل و نقل و ضوابط و مقررات اجزای اصلی خروجی طرح
- ✓ اهمیت نسبتاً بالا به مولفه‌های زیرساختی (نظام آبرسانی، شبکه فاضلاب و ...)
- ✓ تبعیت از سرانه‌ها و استانداردها در برنامه‌ریزی کاربری زمین
- ✓ تأکید بر برنامه‌ریزی جزء نگر

- نقد و ارزیابی طرح‌های جامع
- دستاوردهای طرح جامع

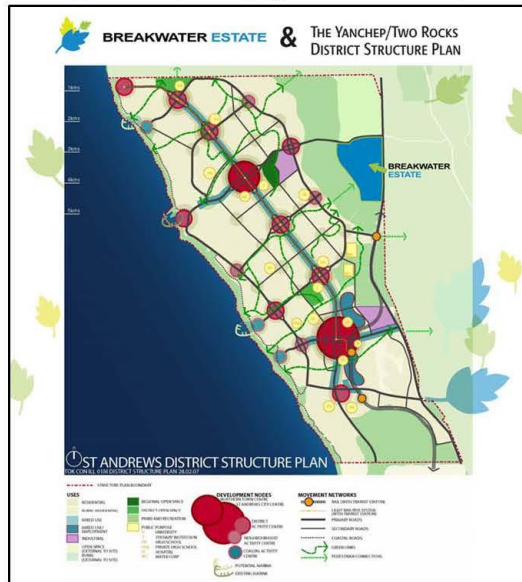
- ✓ بدست دادن مبنایی برای کنترل و انتظام کالبدی شهر
- ✓ ارائه نوعی متدولوژی در برخورد با مسائل شهری
- ✓ توفیق نسبی در کاهش برخی معضلات شهرنشینی نیمه نخست قرن بیستم
- **انتقادات وارد بر طرح‌های جامع**
 - **انتقادات نظری و روش شناختی**
 - ✓ تاکید افراطی بر روش‌شناسی اثبات‌گرایانه و کارکردگرایانه (در شناخت و کنش)
 - ✓ گرایش برنامه‌ریزی شهری به عملی‌تکنیکی و مهندسی (عقلانیت‌ابزاری)
 - ✓ تقلیل برنامه‌ریزی شهری به برنامه‌ریزی کالبدی
 - ✓ مشکلات ناشی از آینده‌نگری بلندمدت و قطعیت‌پنداری
 - ✓ پنداشت از شهر به عنوان پدیده‌ای ایستا
 - ✓ تاکید بر کلان-روایت‌های مدیریتی (روایت‌های عام و جهانشمول)
 - ✓ بهره‌گیری از روش‌شناسی خطی و ایستا
 - ✓ تسلط نخندگان و مدیران بر تصمیمات اتخاذ شده (برنامه‌ریزان در نقش کارگزاران مدیران)
 - ✓ روش‌شناسی جامع‌نگر و فاقد هدفمندی پیشینی
 - ✓ ناپوستگی میان مراحل مختلف تهیه طرح (شناخت، تحلیل و سیاستگذاری)
 - ✓ برنامه‌ریزی قطعی، یکجا و تفصیلی
 - ✓ تاکید بر رونکرد تخصیصی و محافظه‌کارانه و فقدان نوآوری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای
 - **انتقادات اجتماعی- فرهنگی**
 - ✓ همسان‌پنداری و نادیده گرفتن تفاوت‌های فرهنگی
 - ✓ تاکید بر ضوابط عام و نادیده گرفتن ارزش‌های بومی و محلی
 - ✓ دامن زدن به بی‌اعتمادی جوامع در نسبت با طرح‌های توسعه شهری
 - ✓ فارغ بودن از معیارهای ارزشی و هنجاری
 - ✓ عدم اتکاد بر توانمندی اجتماعات محلی
 - ✓ شهروند به عنوان عنصر منفعل در برنامه‌ریزی
 - **انتقادات اقتصادی**
 - ✓ فرآیندی در جهت نهادینه کردن عقلانیت نیروهای مسلط اقتصادی
 - ✓ رکود اقتصادی مراکز شهری در اثر اجرای ضوابط منطقه‌بندی
 - **انتقادات اجرایی- مدیریتی**
 - ✓ عدم مشارکت فعال شهروندان
 - ✓ تبدیل برنامه‌ریزی به فرآیندی بروکراتیک
 - ✓ نادیده گرفتن مسائل حقوقی و مالکیتی
 - ✓ عقلانیت‌ابزاری وسیله‌ای برای توجیه و موجه‌سازی
 - ✓ نقش کم رنگ حکومت‌های محلی
 - ✓ بلند پروازی و عدم توجه به واقعیت‌های اجرایی طرح
 - **انتقادات طراحی، معماری و کثیفی**
 - ✓ تاکید بر رفاه به جای آسایش
 - ✓ نادیده گرفتن مسائل کیفی و طراحانه
 - ✓ از دست رفتن مفاهیمی چون «شهر-خاطره»، «شهر-معنا» و ...
 - ✓ افت کیفیت و سرزندگی محیط‌های شهری تحت تاثیر ضوابط منطقه‌بندی و مقررات خشک و رسمی
 - ✓ گسست کالبدی شهر تحت تاثیر نگرش اتمیستی
- **پارادایم برنامه‌ریزی سیستمی و طرح‌های ساختاری (۱۹۸۰-۱۹۷۰)**
 - **زمینه‌های ظهور پارادایم**
 - ✓ انتقادات وارد بر طرح‌های جامع و بحران پارادایم

- ✓ تولد پارادایم رقیب تحت تاثیر تئوری سیستم‌ها
- **تئوری سیستم‌ها**
 - سیستم، مجموعه یا کلیتی است متشکل از اجزای مرتبط که اجزا در راستای هدف یا اهدافی خاص با هم در ارتباط و تعاملند. در یک سیستم، ارتباطات میان اجزا از خود اجزاء مهمتر است (رویکرد کل نگر به جهان)
 - **ارکان هر سیستم:**
 - ✓ کلیت:
 - ✓ ارتباطات (پویایی):
 - ✓ سازمان:
 - ✓ ساختار:
 - ✓ کارکرد:
 - ✓ تعادل:
 - **فروض پایه در برنامه‌ریزی شهری به روش سیستمی:**
 - ✓ شهر به عنوان سیستمی اجتماعی و ارگانیک (پویا)
 - ✓ شهر به عنوان سیستمی باز و برخوردار از مکانیسم‌های پس خوراند
 - ✓ برخورد با شهر مطابق با ماهیت آن (پویا و منعطف)
 - ✓ تمهید آزادی و انتخاب (انعطاف) ضمن کنترل و هدایت در برنامه‌ریزی
 - ✓ در نظر داشتن پدیده در نسبت با زمینه (ارتباط سازماندهی محیط درونی بیرونی)
 - ✓ جایگزینی رویکرد کل نگر در مقابل رویکرد جزء نگر (اتم باور)
 - ✓ فروض ارزشی برنامه‌ریزی: فردگرایی، اولویت بازار در تخصیص منابع و محافظه کاری
 - **ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری به روش سیستمی: (Mclaughlin, 1969; Chadwik, 1971)**
 - ✓ جایگزینی فرآیند چرخه‌ای (روش شناسی نشوونویستی) به جای روش شناسی خطی (پوزیتیویستی)
 - ✓ برخورد فرآیندی به جای رویکرد برآیندی (سازماندهی ساختاری به جای سازماندهی قطعی و تفصیلی)
 - ✓ اوج گرفتن مطالعات میان رشته‌ای تحت تاثیر نظریه سیستم‌ها (نظریه ارتباطات)
 - ✓ تلاش در جهت پیوند مراحل مختلف برنامه‌ریزی و اجراء
 - ✓ کاربست سلسله مراتب طرح‌ها و برنامه‌ها (متناسب با هر لایه از سیستم و زیرسیستم‌ها)
 - ✓ هدفمندی برنامه‌ریزی و پرهیز از جامع‌نگری و ساده‌انگاری
 - ✓ افزوده شدن بعد ارزیابی به فرآیند برنامه‌ریزی
 - ✓ بخشی از نظام بیان برنامه‌ریزی سیستمی مبتنی است بر شبیه سازی و مدل‌سازی سیستم‌های شهری
 - ✓ اتکاء بر شیوه‌های تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری سازمانی (مبتنی بر سلسله مراتب)
 - **بنابراین:**
 - ✓ *برنامه‌ریزی پدیش این تکتکه است که شهرها و مناطق مجموعه‌های پیچیده‌ای از بخش‌های مرتبط در حال دگرگونی هستند؛ هم از اینو و برنامه‌ریزی به منابه شکلی از تحلیل و کنترل سیستم‌ها باید پویا و در ارتباط با تغییرات روزافزون باشد....*

- تعریف برنامه‌ریزی سیستمی:
 - ✓ علم هدایت و کنترل سیستم‌های شهری از مجرای قانونمند کردن روابط میان اجزای سیستم شهر به گونه‌ایکه مطلوبیت، کارایی و آسایش حداکثر گردد...
- فرآیند برنامه‌ریزی سیستمی:

- طرح‌های ساختاری- محلی:
 - یکی از مهمترین دستاوردهای نگرش سیستمی در برنامه‌ریزی جایگزینی طرح‌های ساختاری- محلی به جای طرح‌های جامع و تفصیلی بوده است. در واقع مبتنی بر طرح‌های ساختاری مفهوم سیاستگذاری جایگزین طرح می‌گردد. اهم ویژگیهای طرح‌های

- ساختاری - محلی در قالب موارد زیر صورت بندی شده اند:
 - ✓ تدوین چارچوب توسعه به جای سیاستگذاری تفصیلی (در سطح ساختاری)
 - ✓ تفکیک برنامه‌ریزی به سطوح ساختاری (سیاستگذار) و محلی (اجرایی)
 - ✓ نظام بیان: نقشه‌های شماتیک و اسناد نوشتاری (در جهت اعطاف پذیری بیشتر)
 - ✓ تاکید بر موضوعات اساسی و کلیدی پرهیز از پرداختن به مسائل حاشیه‌ای و کم اهمیت
 - ✓ تفکیک وظایف نهادها در سطوح ساختاری و محلی
 - ✓ پایش و ارزیابی مستمر طرح و برنامه

ارزیابی برنامه‌ریزی سیستمی و طرح‌های ساختاری

- دستاوردها:
 - ✓ بدست دادن انگاشتی منعطف (مبتنی بر کنترل و اختیار) در برنامه‌ریزی
 - ✓ تطبیق بیشتر طرح و برنامه با واقعیت
 - ✓ پنداشت از شهر به مثابه کلیتی واحد در ارتباط با سیستم‌های فرادست

- ✓ افزودن بعد ارتباطات به ابعاد سه گانه انسان، فعالیت و فضا
- ✓ تلقی از شهر و رای محیطی کالبدی و متشکل از زیرسیستم‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و ...
- ✓ تحلیل مسائل شهری مبتنی بر روابط علی و معلولی (ارتباط میان ترافیک و کاربری و ...)
- ✓ جایگزینی فرآیندی جرح‌های به جای فرایند خطی برنامه‌ریزی جامع
- ✓ تاکید بر پایش، نظارت و بازنگری مستمر طرح‌ها و برنامه‌ها در جهت همراهی با الزامات زمان
- ✓ ایجاد نظام سلسله مراتبی در برنامه‌ریزی، مدیریت و اجرای طرح
- ✓ پیوند میان قلمروهای مختلف در برنامه‌ریزی

• محدودیت‌ها و تنگناها:

- ✓ تاکید بیش از حد بر روش شناسی و فرآیند و تهی بودن از ابعاد محتوایی
- ✓ غلبه بعد عقلانی و اثباتی برنامه‌ریزی بر بعد هنجاری و ارزشی (خستگی بودن برنامه ریز و برنامه‌ریزی)
- ✓ تاکید بیش از حد بر باورهای حرفه‌ای و انتزاعی برنامه‌ریزان
- ✓ تاکید بر نقش برنامه‌ریز و متولیان برنامه‌ریزی به عنوان سکالداران هدایت شهر و غفلت از توانمندی‌های جوامع محلی
- ✓ تاکید بر عقلانیت کارکردی و اقتصاد بازار
- ✓ تاکید بیش از حد بر روش‌های کمی و تجربیدی (مدل‌سازی و شبیه سازی)
- ✓ انکاء بیش از حد بر رایانه و خارج شدن فرآیند از شمول تصمیم‌گیری در حوزه عمومی
- ✓ کم‌رنگ بودن نقش جوامع محلی و رویکردهای مشارکتی
- ✓ عدم توجه جدی به بازی‌های سیاسی و مناسبات قدرت
- ✓ نادرست از آب درآمدن بسیاری از پیش‌بینی‌ها بدلیل سرعت بالای تحولات و تعارضات بین نسلی
- ✓ در این رویکرد نیز (مانند برنامه‌ریزی جامع) برنامه‌ریز در دستگاه تصمیم‌گیری عادی‌سازی می‌شود